

Ontaard

Marion Bruinenberg

Ontaard

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2025

Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling van
Marianne Schönbach Literary Agency B.V.

Copyright © 2025 Marion Bruinenberg

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of
openbaar gemaakt, in enige vorm of op welke wijze ook, zon-
der voorafgaande schriftelijke toestemming van Em. Querido's
Uitgeverij bv, Weteringschans 259, 1017 xj Amsterdam. Ook
tekst- en datamining van deze uitgave is niet toegestaan zon-
der schriftelijke toestemming van de uitgeverij.

Omslag Brigitte Slangen
Omslagbeeld voorplat Joseba Eskubi
Omslagbeeld linkerflap De ss Rotterdam iv van
de Holland-Amerika Lijn (*Winkler Prins*
Geïllustreerde Encycopaedie)
Foto auteur Bianca Sistermans
Binnenwerk Perfect Service, Reeuwijk

ISBN 978 90 253 1811 6 / NUR 301
www.querido.nl

Voor opa Boek

AARDE

Mijn oma is bijna honderd jaar oud geworden.

Haar eeuw was er een van verandering: koetsen veranderden in auto's, gaslampen in elektrisch licht, telegrammen in telefoongesprekken en, nog later, in appjes. Vliegen in plaats van varen, douchen in plaats van baden, een toilet dat met een druk op de knop werd doorgespoeld in plaats van met een tonnetje. Het water werd warm maar de oorlogen koud, bommen veranderden in kernwapens, radio in televisie en routekaarten in gps. Schepen in de ruimte in plaats van op zee, mensen op de maan in plaats van op aarde, verandering in stroomversnelling: satellieten, computers, internet, sociale media, virtual reality, robots, kunstmatige intelligentie.

In de zevenennegentig jaar waarin ze op deze aarde rondliep moest ze telkens haar wereldbeeld bijstellen, aanpassen en opnieuw beginnen. Omdat ze daar geen enkele moeite mee leek te hebben – ze was mijn eerste Facebook-vriend en stuurde me spraakberichten van veertig minuten lang – vond ik haar nooit oud.

Wel vreemd.

Want ze was geen typische oma.

Ze was niet warm, ze deed niet aan knuffelen en had nauwelijks eten in huis, laat staan snoep. Bovendien woonde ze niet in een huis, maar op een boot.

'Schip,' verbeterde ze me dan.

Eerst op zee, de vrachtschepen waarop ze was opgegroeid, maar sinds mijn geboorte in het Van Echtskanaal in Klazienaveen, waar aan bakboordwal haar bakdekker lag. Vaak vergat ze dat ik langs zou komen en zat de kleine houten kajuit vol met vreemde mensen – naar zweetruikende mannen in kabeltruien of vrouwen in houthakkers-

overhemden die het ene shagje na het andere rookten.

Als kind was ik bang voor mijn oma, maar ik bewonderde haar ook. Ze ademde avontuur. Ze had donkerbruine ogen, waarmee ze moeiteloos tegen de zon in kon kijken, terwijl ik zelfs op een bewolkte dag een zonnebril moet dragen. Haar golvende haar was nog even dik als vroeger, niet langer rossig maar ook niet grijs: asblonde lokken met bijna witte strengen. Als je ze tussen je vingers nam voelden ze droog en zanderig aan. En als ze lachte verschenen er niet alleen kraaienpootjes rond haar ogen, maar hele spinnenwebben op haar wangen.

‘Mijn gezicht is een kroniek van kreukels,’ zei ze. ‘Elke rimpel heeft zijn eigen verhaal.’

En verhalen, die had ze in overvloed. Thuis volgde ik ze in gedachten, lijnen ontstaan door het voortdurend kijken naar wind en zon, om ze te kunnen optekenen.

Te kunnen behouden.

‘De mooiste verhalen breken met het vertrouwde. Ze gaan verder dan jezelf, je naasten, je land,’ zei ze. ‘En dat, dat snap je het best als je niet op aarde, maar op zee geboren bent; en in zekere zin niet eens een land hebt, maar van het water bent.’

Ze verhief het vertellen tot een kunst, een voorstelling of spektakel waar je naar kon uitkijken. Ze schoof de stroeve gordijntjes voor de ronde raampjes om de kajuit nog donkerder te maken, stak een waxinelichtje aan, gebaarde dat ik aan tafel moest gaan zitten en nam zelf plaats op het steile houten trapje dat naar het dek leidde.

Haar verhalen begonnen niet met ‘Er was eens...’ Ze gingen niet over iemand van wie ik nog nooit had gehoord; nee, ze maakte van óns het hoofdpersonage, sprak niet over ‘hij en zij’ maar over ‘wij’ – alsof het verhaal van ons was, we het al beleefd hadden en nu herinneringen ophaalden.

Ze vertelde over de uren, weken, soms maanden dat we

op de gladde golven dobberen, zonder een ander schip aan de horizon te zien verschijnen. Over exotische oorden, waar het dag en nacht warm blijft en we buiten op het dek onder de sterren kunnen slapen, en over ijsbergen en poolvlakten, kou waarvoor we een neuswarmer moeten breien en waarvan onze oren bijna afvallen.

Ze vertelde over alle knopen in de wereld, die we in onze slaap nog zouden kunnen leggen: de achtknoop die voorkomt dat kabels doorschieten, de kikkersteek voor als we aanleggen in een haven, de mastworp om stootkussens aan de reling vast te binden. Over de blaren die onder onze vingertoppen opbollen tot ze openbarsten en alles wat we aanraken rood kleurt.

Ze vertelde over haar leven op zee, de lessen die zij, nee wij, hadden geleerd; wij geloven niet in hiërarchie, wij weten dat in het water iedereen gelijk is en zich kan bewegen zoals die wil: op één teen balanceren, dansen, een achterwaartse salto maken.

Vrij zijn.

Ze vertelde over alles waar mijn moeder over zweeg.

*

Tot ook zij er het zwijgen toe deed.

Ik heb geen afscheid van haar genomen. Mijn moeder en ik graptten tijdens ons laatste bezoek dat ze er over tien jaar nog zou zijn, dat we nooit van haar af zouden komen, en alsof ze ons wilde straffen overleed ze diezelfde nacht in haar slaap. Niet langer op haar schip, in de twijfelarbeedstee, waar het op zomernachten zo benauwd was dat de lakens nat waren van ons zweet, maar in een eenpersoonsbed, in een eenkamerwoning in het verzorgingstehuis waar we haar 'opgesloten' hadden.

'Een gevangenis' noemde ze het, een cel waaruit ze nooit meer zou kunnen ontsnappen. Nooit meer varen, nooit meer zee.

Nooit meer weg.

Waar niet langer haar wereld, maar alleen zij veranderde. Waar niets meer opnieuw begon, maar alle dagen één werden.

Waar ze stilgevallen was.

Na het 'incident' vertelde ze nauwelijks nog verhalen. In het begin deed ze nog weleens een poging, telkens dezelfde onsamenvangende zinnen, maar viel dan na een paar seconden alweer stil.

'Wat denk jij?' vroeg ze dan, vertwijfeld.

Ik dacht niets.

'Vroeger was je er zo goed in,' had ze teleurgesteld gezegd.

Ik negeerde haar en praatte verder over veilige, nietszeggende dingen als het weer, het eten, haar medicijnen. Feiten, waar geen fantasie voor nodig was, waarbij je aan een enkel ja of nee genoeg had.

Soms hield ze dapper vol. 'Er is nog zoveel te vertellen,' bleef ze dan mompelen, 'zoveel verhalen hebben nog geen einde. Juist het belangrijkste – het allerbelangrijkste! – heb ik laten liggen.' Haar ogen schoten hoopvol naar mij; ik keek vlug naar de grond en mompelde iets over de koffie die goed sterk was, vandaag.

Ik begon steeds meer op mijn moeder te lijken.

Waar mijn oma van alles een avontuur maakte, ziet mijn moeder alleen maar gevaar. Ze verlaat haar huis nauwelijks – buiten is een plek waar bakstenen op je hoofd vallen, ziektekiemen je neus binnenvliegen en de bliksem inslaat – en als ze het wel doet, neemt ze altijd dezelfde route, die ze met haar ogen dicht kan afleggen.

Als de bel gaat, schieten alle vreselijke dingen die gebeurd zouden kunnen zijn door haar hoofd. De rekeningen zijn niet betaald; gas, water en licht worden afgesloten, het huis zal verkocht moeten worden. De dokter heeft ontdekt dat er iets mis is met haar bloed, ze is ziek, heeft kanker, is eigenlijk al ten dode opgeschreven. Iemand heeft mijn vader aangereden – nee, h j heeft iemand aangereden, en nu komen ze hem oppakken, afnemen, weg, van haar.

Als ik vroeger naar het buitenzwembad ging, schoot mijn moeder al in de stress voordat ik de deur uit was. ‘Halfvijf terug, h ,’ zei ze dan, ‘halfvijf, denk erom.’ Ik knikte, had het al drie keer beloofd, moest het nog twee keer doen, mocht toen gaan. Omdat er in het zwembad geen klok hing, moest ik steeds naar binnen rennen om te kijken hoe laat het was. Toch kwam ik vaak een paar minuten te laat thuis. Briesend stond ze dan bij de deur, ze sloeg hem met een klap achter me dicht, een dreun die doorklonk in het huis.

Ik snapte haar woede niet, het waren immers maar vier minuten.

Maar in die vier minuten had ze alle tijd gehad om rampscenario’s te bedenken. Ik was ontvoerd, ik was van de duikplank gevallen en had door de klap in het water mijn arm gebroken – nee, ik was ernaast gesprongen, was van tien meter hoogte op de tegels terechtgekomen, mijn ruggenmerg was doorgesneden, ik zou nooit meer kunnen lopen.

Ik was onder water met mijn hoofd tegen de zwembadrand geknald en bewusteloos geraakt, de badmeester had me te laat op mijn buik in het water zien drijven, mijn haren als zeewier uitwaaierend rond mijn hoofd. Hij had me nog mond-op-mondbeademing op mijn blauwe lippen gegeven, maar het mocht niet baten, het was te laat, ik was verdronken.

Voor elk scenario had ze minder dan een seconde nodig, dus in vier minuten – tweehonderdveertig seconden – kon ze er honderden bedenken, uitdiepen, waarmaken, tot ze stuk voor stuk werkelijkheid waren geworden.

De vraag is niet óf het onheil toeslaat, maar wanneer. Het overlijden van mijn oma kwam dan ook niet als een schok; mijn moeder had het zich al op allerlei manieren voorgesteld. Maar je voorbereiden op pijn is iets heel anders dan je voorbereiden op praktische zaken. De rompslomp die er bij een overlijden komt kijken, dáár had ze geen rekening mee gehouden.

Mijn oma is nu al drie jaar geleden overleden, maar het uitruimen van haar spullen heeft mijn moeder steeds uitgesteld. Eerst tot na de crematie, omdat de emoties te vers in het geheugen lagen; daarna om de herinneringen helemaal uit de weg te gaan. Pas toen we vorige week bericht kregen van de opslag dat de huurtermijn binnenkort afloopt, vroeg ze me: 'Kun jij het niet voor me doen? Jij kunt zo goed afstand houden.'

Het terrein op de Industriestraat is verlaten.

Tientallen tweedehands auto's en caravans staan zielloos te wachten tot iemand ze nieuw leven in komt blazen. Erboven steekt het golfplaten dak van een raamloos gebouw uit, ooit blauw geverfd maar inmiddels aangetast door weer en wind. De kavel wordt omringd door een hek, met stekels om te voorkomen dat iemand eroverheen klimt. Een camera houdt de ingang in de gaten.

Ik druk de knop van de intercom in.

'Ja?' In het hokje naast de toegangspoort zie ik achter de halfgeblindeerde ramen vage bewegingen.

'Hoi,' zeg ik, 'mijn oma had hier een opslagruimte, nummer twee?'

't Is open.' Even klinkt er ruis, daarna niets meer.

Ik probeer de klink van de poort, die inderdaad open is. Zoveel schijn om iemand op afstand te houden, terwijl je in werkelijkheid zo dichtbij kunt komen als je maar wilt.

Ik open het slot van de opslagbox, til vervolgens het rolluik omhoog en kruip eronderdoor. Met een klap valt het weer achter me dicht.

In het donker zoek ik naar het lichtknopje, mijn vingers glijden over stof, spinnenwebben en splinters. Als ik uiteindelijk de schakelaar gevonden heb, veeg ik mijn vuile handen aan mijn broek af. De tl-balk aan het plafond knippert drie keer, blijft dan aan.

Er is niet veel, minder nog dan ik me herinner. Een paar gebreide sjaals, aangevreten door de motten. Een kist vol tekeningen waarvan ik niet eens meer wist dat ik ze gemaakt had. Tuinbroeken, regenjassen, truien in schreeuwelijke kleuren. Kleding moest volgens mijn oma functioneel zijn, niet mooi. Schoonheid was er al genoeg, je moest alleen weten waar te kijken.

Ook ik heb geen kledingstuk te veel en heb geen enkele opsmuk in huis; ik gooi zo veel mogelijk weg en hou zo weinig mogelijk over. Ik dacht zo ruimte te scheppen, maar mijn wereld wordt juist steeds kleiner, verstikkender. Hoe leger mijn huis, hoe krapper mijn hoofd.

‘Jij en ik, wij zijn zeemensen,’ zei mijn oma vroeger, vóór het incident. ‘We voelen ons ingesloten door het steen, hebben een horizon nodig om onze gedachten de vrije loop te laten.’

Ik pak een dik touw op, het uiteinde ruw afgesneden. In de hoek staat haar luie stoel, waarin ze zelden zat uit angst haar zeebenen kwijt te raken. Een koffiemolen en gouden kandelaar hebben haar plaats ingenomen.

Mijn oma, teruggebracht tot dingen. Dingen die verhalen vertellen zonder te spreken, geheimen verklappen aan hen die niet willen luisteren.

‘Een heel leven,’ mompelde ze op het laatst, ‘zoveel verhalen, en wat blijft ervan over?’

Ik zweeg, duwde het onaangeroerde bordje pap wat dichtert naar haar toe.

‘Niets,’ antwoordde ze in mijn plaats.

*

Onder versleten zeilen vind ik een doos vol boeken, kromgetrokken van het vocht. Ernaast, op de houten eettafel, liggen reddingsvesten in verschillende maten en een roestig kompas dat naar het westen blijft wijzen.

‘Gooi alles maar weg,’ zou mijn oma hebben gezegd. Als het aan haar had gelegen, hadden we alles meteen bij het oud papier gedaan, naar de kringloop of het grofvuil gebracht, net zoals ze in familiealbums overleden mensen van de foto’s knipte – hup, weg met die onnodige ballast, ze waren er toch niet meer. ‘We richten ons op de levenden,’ zei ze streng, ‘de mensen die wél bij ons blijven.’

Maar ik kan mijn oma's spullen niet weggooien. Ik wil niet dat ze uit mijn leven wordt geknipt, ik wil haar bij me houden. Na het incident, na alles wat er gebeurd is, ben ik haar op z'n minst dat verschuldigd: een mooi, afgerond einde.

Zorgen dat er wél iets overblijft.

In een krat stop ik een wit uitgeslagen transistorradio, haar lievelingstrui en de doos met boeken. Op mijn weg terug zwaai ik naar het geblindeerde raam, voor het geval dat de bewaker net mijn kant op kijkt.

Thuis zet ik de radio aan en terwijl de wol van de trui in mijn hals prikt zoek ik naar het verhaal dat ze me had willen vertellen. Ik laat haar praten zonder haar te onderbreken.

Ik luister.

Als ik de doos met boeken leeghaal, kom ik enkele papieren tegen.

Een lijstje met tien Canadese steden, sommige doorgekraakt. Een monsterboekje van een zekere Anna, die op 15 februari 1926 aan boord van de Alida is gestapt en vervolgens de hele wereld is overgevaren. Twee losse pasfoto's: een van een vrouw met donkere, bijna zwarte ogen die kwaad de lens in kijkt, en een van een vrolijke peuter met rossige krullen.

En, op de bodem: tientallen brieven, vergeeld en dubbelgevouwen, in een handschrift zo schuin dat ik mijn hoofd meedraai om het weer recht te krijgen. Lange, sierlijke letters, krullen die voor eeuwig door lijken te gaan.

Een verhaal zonder einde.

Het kost me dagen om alle brieven te lezen.

De afzender, ene Roelof, heeft er tientallen geschreven. Een paar aan zijn ouders, zijn 'pa en ma', die op hetzelfde adres woonden als waar ik ben opgegroeid, maar de meeste aan 'de jonge juffrouw' en 'allerliefste Anna', een vrouw met dezelfde achternaam als ik.

Roelof, besef ik, was de vader van mijn oma.

Mijn overgrootvader.

Honderd jaar geleden is hij blijkbaar naar Canada vertrokken, waar hij mijn overgrootmoeder bijna elke dag een brief heeft geschreven.

Tot er ineens minder kwamen. Een tussenpoos van een week, een maand, tot ze uiteindelijk helemaal stopten.

Ik lees de brieven nog eens, en nog eens, keer zelfs terug naar de opslag in de hoop er meer te vinden, een verklaring voor dit plotselinge zwijgen.

Maar ik vind niets. Geen afscheid, geen groet, geen verontschuldiging – niets. Alsof hij van de aardbodem verdwenen is.

Misschien zelfs wel nooit heeft bestaan.

*

Als mijn oma het al over haar jeugd had, had ze het over de zee, het vrachtschip waarop ze opgroeide en het grootste gedeelte van haar leven heeft doorgebracht. Eerst met haar moeder, later met de bemanningsleden die ze als haar familie beschouwde. Ze vertelde hoe zij, hoe wij door alle seizoenen voeren en overal tegen het water streden. Hoe ze het dek twee keer per dag moest schrobben en het zout van de ramen moest boenen zodat je er weer doorheen kon kijken, en dat je altijd, altijd stilstaand water moest voorko-

men: de vijand van het schip, die roest veroorzaakt en alles kapotmaakt. Hoe ze, ondanks die strijd, elke keer dat ze een haven en de honderden lichtjes van andere boten, mensen, levens zag, direct weer terugverlangde naar het duister van de zee, het zwart van een nacht zonder het groenoranje waas van lichtvervuiling. Een hemel vol sterren die niet knipperen maar gewoon schijnen, alleen bewegen om daarna uit te doven.

Over een vader had ze het nooit.

Niet dat ik er ooit naar gevraagd heb. Haar leven, dat haaks op dat van mij en mijn moeder stond, kwam me altijd zo wonderlijk voor dat ik er nauwelijks bij stilstond dat ze net als ieder ander mens twee ouders moest hebben. Het paste niet bij haar, leek te normaal voor een zeerot als zij, die toch minstens als Aphrodite uit het schuim der golven moest zijn ontstaan.

*

‘Dode mensen zijn dood,’ zei mijn oma. Het was niet de bedoeling in het verleden te blijven hangen, achterom te kijken.

Je moest nieuwe verhalen verzinnen.

Misschien, denk ik, kwam ze daar aan het eind van haar leven op terug. Misschien was de onzekerheid aan haar gaan knagen en wilde ze, net als ik, toch weten wat er met haar vader gebeurd was. Waarom de brieven ineens opgehouden waren.

Hield hij simpelweg op ze te schrijven en is hij in Canada een nieuw leven begonnen, heb ik familie van wie ik niets weet?

Of was er iets anders aan de hand? Heeft iemand zijn brieven onderschept, verstoep, verbrand? Had hij geen geld om terug te schrijven of werd hij ergens vastgehouden?

Is hem misschien iets overkomen?

Dit is het, denk ik. Dit is het verhaal waarover mijn oma het had.

Een verhaal dat alleen nog door mij – door óns – verteld kan worden.

1925

Het was een regenachtige maandagochtend toen Roelof naar het natte veen, de moerassen, de zompige grond en de aangekoekte modder op zijn kleren keek, en dacht: dit kan beter. Misschien had alles wat daarna kwam voorkomen kunnen worden als het een stormachtige zondagmiddag was geweest of een zonovergoten vrijdagavond. Toch kun je het hem moeilijk kwalijk nemen, want het is eigen aan de mens om zijn keuzes te laten beïnvloeden door het weer.

Honderdduizend jaar geleden al besloten de eerste mensen tijdens een erg natte en warme periode Afrika te verlaten. Rond de negende eeuw voor Christus ontstond er in Centraal-Amerika door extreme droogte een uittocht uit de steden en viel het Mayarijk uiteen. En op 1 augustus 1925, terwijl de regen in stroompjes over zijn wangen liep, besloot Roelof: ik word landverhuizer. Hij zou naar Canada vertrekken, en nooit meer terugkomen.

Hij kon zich niet herinneren wie hem voor het eerst over dat grote, uitgestrekte land verteld had – eigenlijk wist hij er nog steeds niet veel vanaf. Maar wat hij wist was voldoende: dat de weiden groen waren, de hemel blauw en de wolken wit, dat er land in overvloed was en alles wat je er in de grond stopte groeide als kool.

Hij wist dat hij er rijk zou worden.

Van tijd tot tijd waren er brieven gekomen, lovende verhalen van dorpsgenoten die naar de andere kant van de oceaan vertrokken waren. Sommigen stuurden foto's mee. Zoals Peter, een ielige man die Roelof in het dorp nauwelijks was opgevallen, maar daar, in Canada, als een nieuw man over straat liep: een kop groter dan de rest, brutale

ogen die onder de rand van zijn hoed de camera in keken, een zekere glimlach rond de lippen.

Na de Spaanse griep speelde Roelof met het idee zelf ook te gaan. Twee jaar lang had hij afstand moeten houden, terwijl hij altijd alles – mensen, dieren, een melodie – zo dichtbij liet komen dat het onder zijn huid kroop. En toen hij eindelijk weer zijn thuis in zijn armen kon sluiten, viel het hem tegen. Het dorp had zijn kleuren verloren en het veen rook niet langer naar natte aarde, maar naar brak water. Toch bleef hij afwachten, in de hoop dat iemand anders de beslissing voor hem zou nemen.

De afgelopen uren had hij in de veenput gestaan: een gat in de grond, waarin hij ommuurd werd door zwarte aarde. Willem, boven hem, stak de turven verticaal af, waarna Roelof ze schuin omhooggooide. Met een vreemd soort jaloezie had hij ze nagekeken; hoe een derde arbeider ze opving en voorzichtig op een schotbred legde, een vierde man ze op een kruiwagen stapelde en een vijfde collega ze naar het zetveld kruise.

De ene na de andere turf had de put verlaten, terwijl Roelof erin bleef staan. Hij die nooit ergens heen ging, alleen maar dieper in zijn grond wegzakte.

Tien jaar zat hij nu al vast in het veen. Tien jaar waarin het loon steeds minder en het leven steeds duurder werd. En in die tien jaar waren de landverhuizers uit het oosten gekomen, die het werk voor bijna niets deden.

Het lag aan de grond, besloot Roelof, aan het land. In een ander land met andere grond zou hij uit het oosten komen en de vruchten van de aarde plukken – hij hoefde alleen maar te besluiten erheen te gaan.

Hij keek naar de oplegger in zijn handen alsof het een gloeiende turf was en liet hem los voordat hij zijn vingers eraan kon branden. Toen trok hij zijn klompen los uit het veen, klom uit de put en vroeg aan Willem – niet omdat hij

Willem zo aardig vond, maar omdat die nou eenmaal bovenaan stond: 'Hoeveel geef je me voor m'n Harley?'

Willem, die net zijn voet op de stikker had gezet, liet zijn handen op het handvat rusten. 'Vijftig gulden?'

'Best.'

En dat was dat.

*

De grond veerde onder zijn voeten, alsof het veen nu hij eindelijk de knoop had doorgemaakt hem bij elke stap een bemoedigend duwtje gaf.

Roelof keek om zich heen, naar de plek die hij het grootste gedeelte van zijn leven zijn thuis had genoemd: het Bargerveen. Een stuk drassige grond rond het Zwarte Meer, het pekzwarte water waarover griezelverhalen de ronde deden.

Op zijn vijftiende was hij ernaartoe gestuurd. Er was geen plek meer voor hem in het huis, waar hij volgens zijn vader 'uit gegroeid' was. Maar het zou allemaal goed komen, had die er snel achteraan gezegd, want als je kon laten zien dat je door kon werken, door wilde werken, leidde dat tot een vaste betrekking met betere werktijden en een eigen huis.

'Zo gaat het,' stelde zijn vader keer op keer, 'zo hebben wij het ook gedaan.' Hij bleef er maar op hameren dat je hard moest werken; daar stond een beloning tegenover, daar móést een beloning tegenover staan.

Zo zat het leven in elkaar.

Roelof had geprobeerd uit te leggen dat de tijden veranderd waren, dat hoe hard hij ook werkte zijn beroep door alle machines aan het verdwijnen was. Maar het wilde er niet bij zijn vader in. Het is moeilijk toe te geven dat je kinderen het slechter dan jij zullen hebben.

Nog slechter.

Het was onwerkelijk om hier in het daglicht te lopen en de wereld in kleur te zien – de paarse bramen, het witte veenpluis, de groene russen, het gele stro. Want Roelofs dagen in het veen waren geen dagen: ze begonnen en eindigden in de nacht. In het donker verliet hij kruipend zijn hut om niet in een wijk of gat te vallen, tot zijn broek bij de knieën doorweekt was, en in het donker keerde hij weer terug.

Maar nu stond de zon op haar hoogst en scheen ze op de plaggenhutten, de houten keten waarin de trekkers woonden, veenarbeiders zoals hij die niet in vaste dienst waren. Ze sliepen er met vijftien man, zij aan zij. Als hij tenminste kon slapen. De rook van de stookplaats bleef in zijn ogen prikken tot ze traanden, maar de warmte verdween door kieren en spleten naar buiten. En als Roelof ondanks het gesnurk toch zijn oogleden zwaar voelde worden, zag hij de turven die hij die dag had afgestoken. Rechthoeken, honderden rechthoeken, de vorm stond op zijn netvlies gebrand. Cirkels waren een illusie, de aarde was niet rond maar rechthoekig: vier scherpe kanten die je telkens weer tegenhielden en je nooit lieten ontsnappen.

Je koos niet voor het veen, je kwam erin terecht. En als je je klompen niet meteen optilde, zakte je erin weg. Tot het je opzoog. Tot je het niet langer koud of warm had, maar lauw was als het veen, de sponzige handschoen waarin je op gure dagen je bevroren vingers kon steken. Tot het veen om je heen niet langer een muur was, maar een deel van je zijn.

Tot je zelf veen was.

En dat, dacht Roelof, weigerde hij te worden.